

A magánhangzók egymásra
hatása (a beszédben)

Hagyományos felfogás

A hagyományos magyar hangtani felfogás úgy véli, hogy a beszédben egymás mellé kerülő hangok (de akár a távolabbiak is) hatnak egymás kiejtésére, ezzel egymást meg*változtatják*, pl. zöngésítik, megváltoztatják képzésük helyét, módját stb., ennek okaként pedig gyakrak pl. a könnyebb kiejtésre, energiatakarékosságra törekvést hozzák fel.

Ezeket a jelenségeket hagyományosan (de nem szerencsés és régóta elavultnak tekintett terminussal) **hangtörvényeknek** nevezik/nevezték.

A hagyományos hangtannak a hangtörvényeknek nevezett jelenségekkel kapcsolatos nézeteivel több problémát is szokás megemlíteni:

1. A hagyományos hangtanok nem választják külön, hogy e jelenségek melyike tartozik a **koartikuláció** (együttejtés) fonetikai, és melyike a **fonotaxis** (hangsorépítés) fonológiai kérdései közé, vagy másképpen: melyik tekinthető lexikalizálódottnak (a szóalakban rögzített, a mentális lexikonban tárolt állapotnak), és melyik lép fel aktuálisan a beszéd során (azaz egy folyamat eredménye).

Ebből a szempontból a hangrend pl. fonotaktikai jelenségként írható le, hisz pl. a *kapu* szó nem az aktuális beszélés során lesz mély hangrendű, hanem eleve így van eltárolva anyanyelvi tudásunk részeként, míg a *mi* és az *az* szavak külön szótári egységek, és csak a beszédben egymás mellé kerülve ejtünk közöttük egy *j* hiátustöltő hangot (*mijaz*), amely *j* nem is része egyik szónak sem, tehát itt egy fonetikai jelenség: koartikuláció lép fel.

Valójában azonban – miként a fonetikát és fonológiát sem lehet/érdemes/szabad szétválasztani – a koartikulációt és a fonotaxist sem lehet, sőt gyakran szinte értelmetlen is lenne: a pszicholingvisztikai kutatások szerint pl. a *mi az*-féle (gyakran használt) szerkezeteket, vagy a szavak ragos alakjait stb. szintén egy-egy egységként tároljuk (és nem a beszéd során hozzuk létre), tehát a *mi az*-ban a *j* (a hiátustöltés) ugyanúgy állandóan benne van, mint ahogy a *kapu-ban* alak is így egészként van a mentális lexikonunkban tárolva, és nem a beszéd során hozzuk létre a hangrendi illeszkedés révén.

Helytállóbb kifogásnak tűnik egy másik, az, hogy

2. a hagyományos hangtan úgy beszél a hangtörvények nagy részéről, mint amikor egyik hang (a hasonító, indukáló hang) **megváltoztatja** a másikat (a hasonított, indukált hangot), tehát pl. egyik zöngésíti/zöngétleníti a másikat, megváltoztatja a másik képzésének helyét, képzésének módját stb. (A változtató és a változó hang sorrendje szerint beszélünk **visszaható/regresszív** hasonításról – ekkor a sorrendben később következő hang hat a korábban kiejtetre –, vagy ennek a fordítottjáról: **előreható/progresszív** hasonítás. Pl. a *vazsgojó* 'vasgolyó' szóban *g* hat az *s*-re, vagy az *evvel*-ben 'ez+vel' a *v* hat a *z*-re (1 ← 2): regresszív hasonulás; az *ezzel*-ben 'ez+vel' viszont a *z* hat a *v*-re (1 → 2): progresszív hasonulás. A magyarban a regresszív hasonítás a gyakoribb.)

A valóságban ezekben a jelenségekben **nem változás** történik, hanem váltakozás: egy adott fonéma **allofónjai (variánsai)**, illetve egy morféma alakváltozatai közül a fonotaktikai szabályoknak megfelelőt használjuk, és nem aktuálisan „változik” valami. Pl. az /s/ fonémának több allofónja is van, pl. [s, zs, sz, z], ennek megfelelően a *vas-* szótőnek több alakváltozata: *vas-*, *vazs-*, *vasz-*, *vaz-* (*vasak*, *vazsban*, *vaszszigetelés*, *vazzár*). Ráadásul a gyakori alakok biztosan állíthatóan önálló elemként vannak eltárolva a mentális lexikonban, amelyben tehát van *vas*, *vasak*, *vazsban*, és akár *vazsgolyó* is. Azaz itt semmilyen „változás” nincs.

Ennyit előre bocsátva lássuk a „hangtörvényeket”!

Hagyományos felfogás

A hagyományos nézetet képviselik a

hagyományos nyelvtanok (Deme László 1961.

A hangok egymásra hatása a beszédben. In: Tompa József szerk.: *A mai magyar nyelv rendszere. (Leíró nyelvtan)*. Budapest. 94–106), és a

hagyományos hangtanok (Papp István 1966.

Hangtörvények a magyarban. In: Papp István: *Leíró magyar hangtan*. Budapest. 121–145)

„Magánhangzótörvények”

Deme László (MMNyR.) szerint a magánhangzók kiejtését (= hangszínét) a velük szomszédos magánhangzók (és bizonyára: a velük szomszédos mássalhangzók) nem befolyásolják.

Gyakori viszont a nem szomszédos (távoli) magánhangzók egymásra hatása, amit *hangrend* és *illeszkedés* néven ismerhetnek:

(Abba tehát most ne menjünk bele, hogy ez mennyiben a beszéd (parole) jelensége a hangrend és az illeszkedés. Valószínűleg semennyire; ha már választani kell, akkor inkább nyelvi (langue) jelenségnek minősíthetjük.)

„Magánhangzótörvények”

I. Hangrend (Hangrendi harmónia) – állapot: milyen magánhangzók vannak egy (nem összetett) szón belül

1. Tiszta hangrendűek

A) Mély hangrendűek (mély magánhangzókat tartalmaznak): *asztal, utas, orom, kapu, oroszlán*

B) Magas hangrendűek (magas magánhangzókat tartalmaznak)

a) **Ajakrésesek:** *embër, denevér, ép, kép*

b) **Ajakkerekítésesek:** *öröm, üröm, köszöntyű*

c) **Vegyesek:** *tető, idő, ösztökél*

„Magánhangzótörvények”

I. Hangrend (Hangrendi harmónia) – állapot: milyen magánhangzók vannak egy (nem összetett) szón belül

1. Tiszta hangrendűek

2. Vegyes hangrendűek (magas és mély magánhangzókat tartalmaznak:

lány, tehát, béka, marék, csikó, kocsi, bíró, csíkos, kosztüm, sofőr, parfüm, Saussure farmer, fotel, mágnes, fater, sóder, kupec

„Magánhangzótörvények”

2. Vegyes hangrendűek (magas és mély magánhangzókat tartalmaznak:

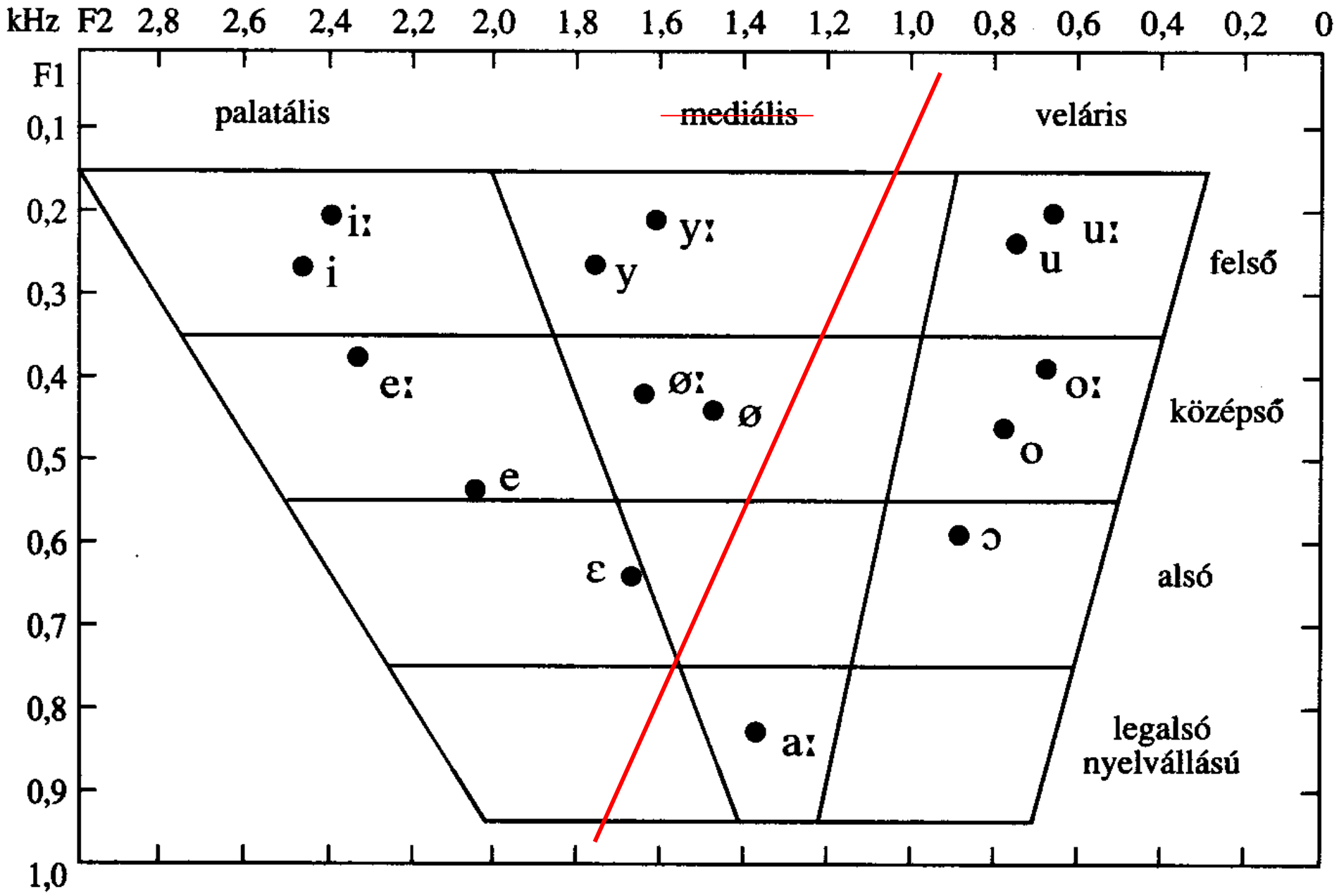
a) *lëány, béka, marék, csikó, kocsi, bíró, csíkos,*

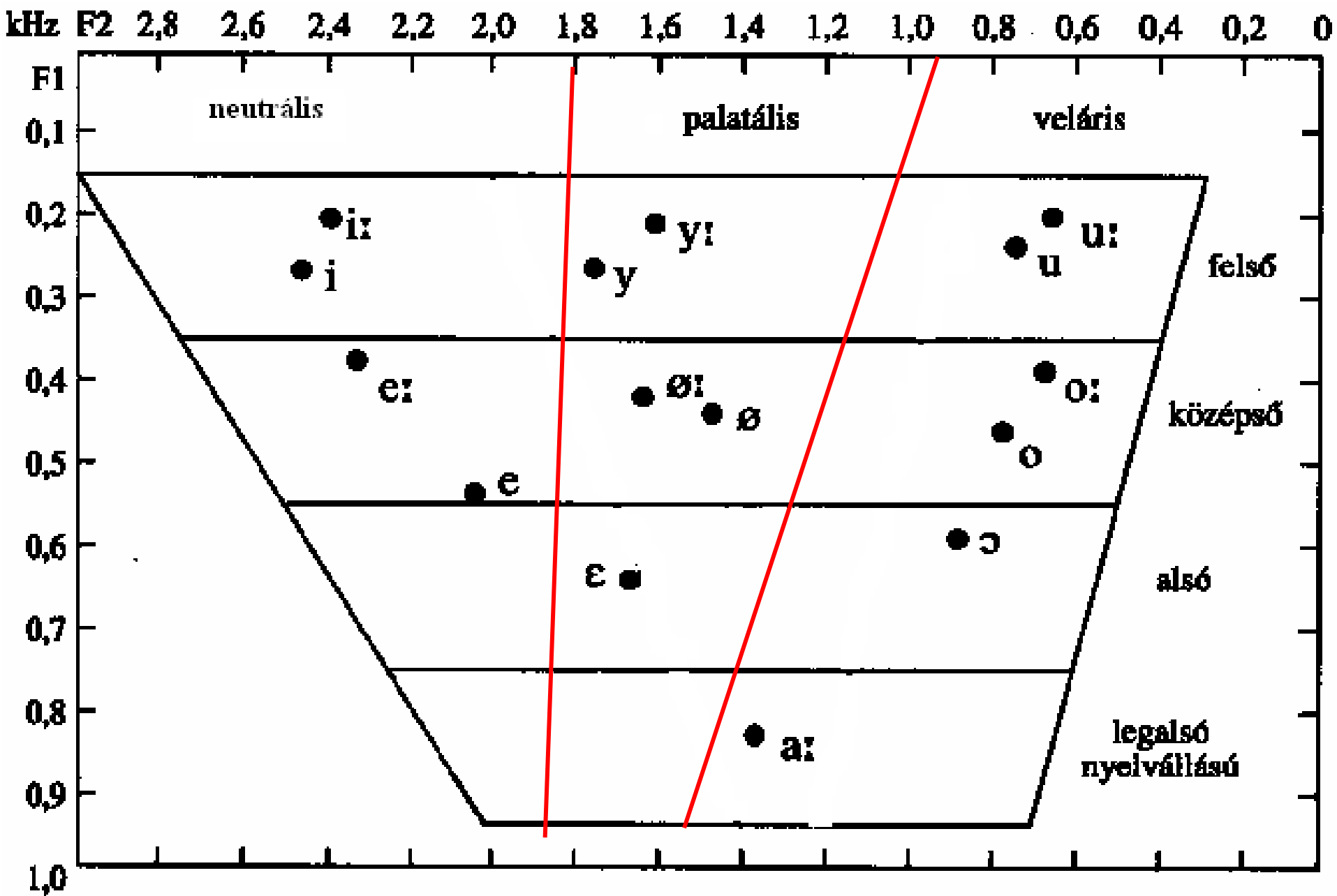
b) *kosztüm, sofőr, parfüm, Saussure*

c) *farmer, fotel, mágnes, fater, sóder, kupec*

DE:

Egyesek szerint az *i, í, ë, é* hangrendileg nem magas, hanem **semleges (neutrális) hangok**, ezért nem befolyásolják a hangrendet, azaz a *lëány, marék, kocsi, csíkos*, sőt a *híd (hida-k), nyíl (nyila-k)* stb. szavak is **mély hangrendűek**

Magánhangzó-harmónia

A szavak hangrend szerinti legismertebb felosztása:

I. Hangrend

A) Mély hangrendűek (mély magánhangzókat tartalmaznak): *asztal, utas, orom, kapu, oroszlán*

B) Magas hangrendűek (magas magánhangzókat tartalmaznak)

C) Vegyes hangrendűek (magas és mély magánhangzókat tartalmaznak):

a) Mély toldalékkal: *csikó-val, kocsi-val*

b) Magas toldalékkal: *kosztüm-ben, sofőr-rel*

c) Ingadozó toldalékkal: *fotel-ban / fotel-ben*

Magánhangzó-harmónia

I. Hangrend (Hangrendi harmónia) – **állapot:** milyen magánhangzók vannak egy (nem összetett) szón belül

II. (Hangrendi) illeszkedés – **folyamat:** az adott hangrendű szótőhöz ugyanolyan hangrendű toldalék járul, így a szóalak megőrzi a hangrendjét

A hangrendet és a hangrendi illeszkedést újabb terminussal *előlségi harmónia*-ként említik

Magánhangzó-harmónia

Mivel a *hangrend* és az *illeszkedés* összefüggenek, szokás őket együttesen kezelni (másképp nincs is értelme), és együtt a kettőt

Magánhangzó-harmóniá-nak nevezni:

I. Hangrend

II. Hangrendi illeszkedés

A **hangrend** (állapot) egyféle felfogás szerint tkp. a **magánhangzó-harmónia fonotaktikai**, a **hangrendi illeszkedés** pedig a **morfofonológiai** (a hangtannak az alaktanban jelentkező) oldala

Magánhangzó-harmónia

II. Hangrendi illeszkedés

Papp István megfogalmazása szerint az illeszkedés progresszív (a töből kiinduló és a szóvégre ható) hasonulás, ami két síkon valósulhat meg: van **palatális – veláris** (magas – mély, palatoveláris) illeszkedés (újabb terminussal: előlségi harmónia), és **illabiális – labiális** (ajakműködés szerinti, labiális) illeszkedés (újabb terminussal: kerekségi harmónia), amit a toldalékok valósítanak meg

Magánhangzó-harmónia

II. Hangrendi illeszkedés

- **Egyalakú** toldalékok esetében (ezek leggyakrabban neutrális magánhangzót tartalmaznak: **nincs illeszkedés** (*kér-ni, jár-ni; debrecen-i, sopron-i; senki-é, más-é*))

Magánhangzó-harmónia

II. Hangrendi illeszkedés

- **Kéttalakú** toldalékok esetében:
palatális – veláris illeszkedés (*ház-ban, kéz-ben; ház-ból, kéz-ből; vár-na, kér-ne; vár-hat, kér-het*)
A **vegyes hangrendű** szavak esetében három esete van az illeszkedésnek:

Magánhangzó-harmónia

II. Hangrendi illeszkedés

- **Kéttalakú** toldalékok esetében: **palatális – veláris**

A **vegyes hangrendű** szavak esetében:

- a) Mély hangrendű toldalék, ha a szóban található magas magánhangzó az illeszkedés szempontjából neutrális: *csikó-**val***, *kocsi-**val***, *béká-**nak***, *lány-**nak***
- b) Magas hangrendű toldalék, ha az utolsó szótagban palatális labiális a magánhangzó: *kosztüm-**ben***, *sofőr-**rel***, *parfüm-**ből***, *Saussure-**nek***
- c) Ingadozó a toldalék, ha az utolsó szótagban *e* van: *fotel-**ban*** / *fotel-**ben***, *farmer-**ban*** / *farmer-**ben***

Magánhangzó-harmónia

II. Hangrendi illeszkedés

Vegyes hangrendű szavak illeszkedése?

- a) Ha a szóban az illeszkedés szempontjából neutrális magas magánhangzó található → mély hangrendű toldalék: *csikó-val*, *kocsi-val*, *béká-nak*, *marék-nak* (illeszkedés a szó hangrendje szerint / hangrendi illeszkedés: a neutrális magánhangzók nem befolyásolják a szó hangrendjét = ezek tkp. mély hangrendű szavak!)
- b) Ha az utolsó/tővégi szótagban palatális labiális a magánhangzó (ö, ó, ü, ű) van → magas hangrendű toldalék: *kosztüm-ben*, *sofőr-rel*, *parfüm-ből*, *Saussure-nek* (utolsó szótag szerinti / tővégi illeszkedés = ezeknek a szavaknak nincs hangrendjük!)
- c) Ingadozó a toldalék, ha az utolsó szótagban *e* van:
1. Ha a tővégi szótagban található *e* az illeszkedés szempontjából neutrális → mély hangrendű toldalék: *fotel-ban*, *farmer-ban* (hangrend illeszkedés: a neutrális magánhangzók nem befolyásolják a szó hangrendjét = ezek tkp. mély hangrendű szavak!)
  2. Ha a tővégi szótagban található *e* az illeszkedés szempontjából palatális → magas hangrendű toldalék: *fotel-ben*, *farmer-ben* (tővégi illeszkedés = ezeknek a szavaknak nincs hangrendjük!)

Magánhangzó-harmónia

II. Hangrendi illeszkedés

Az ingadozó toldalékolás tanulságai:

- **nyelvi változás zajlik: visszaszorulóban van a szavak hangrendi illeszkedése, helyette az utolsó szótagi illeszkedés terjed** (ld. Szépe György 1958). Oka véleményem szerint: (1) az utolsó szótagjukban labiális palatális (*ö, ő, ü, ű*) tartalmazó vegyes hangrendű (jövevény)szavak feltűnése a magyarban (ezeket nem lehet a korábbi magas/mély hangrendű szavak mintájára szóhangrend alapján toldalékolni) → (2) a labiális–illabiális illeszkedés (= a háromalakú toldalékok) kialakulása
- a mély és magas hangrendű szavakból nem állapítható meg, hogy szó szintű (hangrendi) vagy tövégi az illeszkedés bennük, hiszen miként az egész szó, úgy az utolsó szótag is mély vagy magas hangrendű
- mivel az *e* hangrendi státusa ingadozik a magas és a semleges között, egyedül az utolsó szótagjukban *e*-t tartalmazó vegyes hangrendű szavak mutatják meg a kétféle (hangrendi és tövégi) illeszkedés meglétét

Magánhangzó-harmónia

Milyen tanulságok vonhatók le a kétféle (hangrendi és tövégi) illeszkedés meglétéből a magánhangzó-harmóniára nézve?

– Az egész hangrend → illeszkedés kapcsolat fordítva működik! Nem a szó magánhangzóiból közvetlenül következtethetünk szó hangrendjére, és a szó hangrendjéből az illeszkedésre, hanem az illeszkedésből láthatjuk milyen hangrendű a szó.

Példa1: Honnan tudni, hogy a *ház* szó milyen hangrendű?

Hagyományos válasz: A *ház* szóban az *á* mély hang, tehát a szó mély hangrendű. Mivel a *ház* mély hangrendű, ezért mély hangrendű toldalékot fog kapni: *ház-ban*.

Példa2: Honnan tudni, hogy a *nyíl* szó milyen hangrendű?

Hagyományos válasz: A *nyíl* szóban az *í* magas hang, tehát a szó magas hangrendű. Mivel a *nyíl* magas hangrendű, ezért nem tudjuk, miért kap mégis mély hangrendű toldalékot: *nyíl-ban*.

(Az ilyen szavakat antiharmonikusoknak is nevezik, és kivételnek, szabálytalannak tekintik.)

Hagyományos válasz hangtörténeti háttérű okfejtéssel: A *nyíl* szóban az *í* magas hang, tehát a szó látszólag magas hangrendű. A *nyíl* azonban mély hangrendű toldalékot kap (*nyíl-ban*), ennek nyilvánvalóan nyelvtörténeti oka van: a *nyíl* eredetileg mély hangrendű volt (ugyanis veláris *ȳ* volt benne), és ennek az egykori mély *ȳ*-nek az emlékét őrzi még ma is a szó ragozása.

Hagyományos válasz az előbbi kettő kombinálásával: A *nyíl* szóban az *í* magas hang, tehát a szó látszólag magas hangrendű. A szó azonban valójában mélyhangrendű, amit a csonka *nyíl*-tővel szemben a teljes töve (*nyila-k*) mutat. Mivel az *i* semleges (azaz a hangrendet nem befolyásolja), a tövéghangzó *-a* (*nyila-*) pedig mély, ezért a szó mély hangrendű, tehát mély hangrendű toldalékot fog kapni: *nyíl-ban*.

Magánhangzó-harmónia

Milyen tanulságok vonhatók le a kétféle (hangrendi és tövégi) illeszkedés meglétéből a magánhangzó-harmóniára nézve?

– Az egész hangrend → illeszkedés kapcsolat fordítva működik! Nem a hangrendből következik az illeszkedés módja, hanem az illeszkedésből következik a hangrend.

Példa: Honnan tudni, hogy a *ház* vagy a *nyíl* szó milyen hangrendű?

Az én válaszom: A *ház* és a *nyíl* szó mély hangrendű. Ezt onnan tudjuk, hogy mind a két szó mély hangrendű toldalékot kap (*ház-ban*, *nyíl-ban*). A hangrend ugyanis nem közvetlenül a magánhangzókból következik, hanem a szó tulajdonsága = hogy szokták toldalékolni, magasan vagy mélyen. A *finn* szót a 19. században még így tették többes számba: *finnok*, tehát mély hangrendű volt (aminek oka, hogy a *finnus* volt a korábbi alakja), ma viszont így mondjuk: *finnek*, tehát magas hangrendű. Eközben nem a szóban lévő *i* minősége változott meg (mindig is magas *i* volt, sohasem volt veláris *i* ebben a szóban!), hanem a szó hangrendje, ami bizonyos mértékben független (legalábbis nem közvetlenül függ) a szóban található magánhangzóktól.

Magánhangzó-harmónia

- Milyen tanulságok vonhatók le a kétféle (hangrendi és tövégi) illeszkedés meglétéből a magánhangzó-harmóniára nézve?
- A hangrend olyan fonotaktikai (hangsorépítési) szabály, ami tkp. megmutatja a szó határát (mivel egy szón belül azonos – mély vagy magas – magánhangzók vannak)
  - Az illeszkedés tkp. a hangrend kiterjesztése a teljes szóalakra (= a toldalékolt szóra), azaz lényegében ez is fonotaktikai jelenség, ami morfológiai (alaktani) műveletek közben működik (azaz morfofonológiai jelenség).
  - Illeszkedés csak az agglutináló (ragozó) nyelvekben fordul elő (mert hogy elsősorban nem hangtani/fonológiai, hanem alaktani/morfológiai = morfofonológiai jelenség)
  - Az illeszkedést meghatározhatja a teljes szó (pl. a szó hangrendje), és meghatározhatja a szó/tő vége (utolsó szótag).

Magánhangzó-harmónia

Milyen tanulságok vonhatók le a kétféle (hangrendi és tövégi) illeszkedés meglétéből a magánhangzó-harmóniára nézve?

– **Vegyes hangrendű szavak** valójában **nem létez(het)nek**: mivel a hangrend szempontjából (tkp. fonotaktikailag) a magánhangzók vagy mélyek, vagy magasak (de soha nem vegyesek – a hangrend szempontjából neutrális magánhangzók pedig se nem mélyek, se nem magasak), a szavak, morfémák hangrendje vagy mély, vagy magas lehet csak. Ezek a **hangrenddel** (mint morfofonológiai/fonotaktikai jeggyel) **rendelkező szavak**.

A szavak, amiket vegyes hangrendűnek neveznek, azok vagy neutrális magánhangzót is tartalmazó mély hangrendű szavak (*csikó, kocsi*), vagy olyan szavak, amelyeknek nincs szóhangrendjük (*parfüm, sofőr*), ezek tehát **hangrenddel nem rendelkező szavak**. Ez utóbbiak az illeszkedésben kizárólag utolsó, tövégi szótagjuk hangrendje alapján vesznek részt (Mert ha van a nyelvben illeszkedés, akkor a hangrenddel nem rendelkező szavak toldalékainak is illeszkedniük kell valahogy. Erre megoldás a tövégi illeszkedés.)

Magánhangzó-harmónia

Milyen tanulságok vonhatók le a kétféle (hangrendi és tövégi) illeszkedés meglétéből a magánhangzó-harmóniára nézve?

– A hangrend szempontjából tehát kétféle szó létezik a magyarban:

(1) a szóhangrenddel rendelkezők (ezáltal a hangrendi illeszkedésben részt vevők), és

(2) a szóhangrenddel nem rendelkezők (ezáltal a hangrendi illeszkedésben nem részt vevők)

– Az eddigiekből következően az illeszkedésnek két fajtája létezik a magyarban:

(1) a szótő hangrendjéhez igazodó hangrendi illeszkedés (ami a magyarban mindig palatális – veláris illeszkedés), és

(2) a szótő utolsó szótagjához igazodó (tövégi) illeszkedés, ami egyrészt (a) palatális – veláris illeszkedés, továbbá a palatális szóvégű szavak esetében a háromalakú toldalékokkal (b) labiális – illabiális (ajak működés szerinti) illeszkedés

A témához bővebben: Kis Tamás 2005. A veláris *j* a magyarban.

Magyar Nyelvjárások 43: 5–26 (14–22. oldal).

Magánhangzó-harmónia

Az illeszkedésnek egyébként a magyarból ismert esetei mellett:

a) Palato-veláris

b) Labiális

további fajtái is vannak:

c) Teljes (a toldalék magánhangzója megegyezik a tő utolsó magánhangzójával)

d) Nyíltsági fok szerinti (a toldalék magánhangzója azonos nyelvvállású a tő utolsó magánhangzójával)

A magyarban ez utóbbiak nem fordulnak elő.

Hiátus(törvény)

III. Hiátustörvény

Hiátus (hangűr) akkor jön létre, amikor két magánhangzó – akár egy morfémán belül, akár két morféma határán – egymás mellé kerül. (A hiátus tkp. a két magánhangzó közötti mássalhangzó hiánya.) A hiátust a hagyományos hangtanok szerint a beszélők kényelmetlennek érzik, ezért igyekeznek megszüntetni.

Valójában nem tudni, mi is áll a hiátus megszüntetésének háttérében, sőt gyakran az is kérdéses, hogy a hiátusnak mondott jelenség valóban hiátus-e:

Hiátus(törvény)

III. Hiátustörvény

A hiátusra az egyik leggyakoribb példa a *fiú* szó, amit *fijú*-nak mondunk. Valójában azonban e szóban a *j* nem a hiátus megszüntetésére került be a két magánhangzó közé (hiátustöltés), hanem mindig is ott volt (vö. alapnyelvi **pojka*).

Az ugyanis, amit hiátusnak tekintenek, leggyakrabban nem hangtani, hanem helyesírási jelenség: a magyar helyesírás két magánhangzó között gyakran nem jelöli a *j*-t (és más hiátustöltőket. Ez a régiségben is így volt, erre ld. Kis Tamás 2018. Megjegyzések a Halotti beszéd *u* és *v* betűinek hangértékéről. *Magyar Nyelvjárások* 56: 57–74 (60–62. oldal)

Hiátus(törvény)

III. Hiátustörvény

A hiátus a magyar nyelv fonotaktikai szabályai szerint (azaz a szerint, hogy mely magánhangzók állhatnak egymás mellett) vagy létrejön, vagy nem. Nyelvváltozatonként, stílusváltozatonként, dialektusonként, sőt beszédtempótól függően is eltérők lehetnek a (lehetséges) hiátus kezelésének módjai.

Hiátus(törvény)

III. Hiátustörvény

A hiátus megszüntetése hiátustöltéssel legvalószínűbben az előlképzett ajakréses magánhangzót is tartalmazó hiátusokban jelenik meg: *di[j]ó*, *hi[j]ú*, *ki[j]akad* stb., azaz ha az egyik tag *i*, *í* vagy *é* (ritkán *e*): *fi[j]ú*, *gyűrű[j]i*, *fá[j]i*, de nincs **mű[j]anyag*, **fő[j]oltár* stb.

És ezekben sem mindig: a *te[j]a* szóban gyakran van hiátustöltés, míg a *Lea*, *lead*, *leander* szavakban soha.

Sok hiátus „feltöltetlenül” marad. Hátsó magánhangzók közé például nem szűrünk be hiátustöltőt: nincs **kaka[j]ó*, **ba[j]uxit*, **ó[j]arany* stb.

Hiátus(törvény)

III. Hiátustörvény

A hiátus megszüntetésének módjai Papp István hangtana szerint:

1. Hiátustöltő mássalhangzó betoldása
(ha a hiátus egyik tagja *i*, *í* – esetleg *é* – akkor szinte kivétel nélkül feltűnik a hiátustöltés)

A hiátustöltő mássalhangzó lehet

- a köznyelvben *j*: *dijó*, *mijért*, *hijányzik*, *dijadal*;
- a nyelvjárásokban *j*, *h*, *v* (*dijó*, *gyihó*, *gyivó* 'dió'),
(egyesek szerint *l* is lehet);
- a régi magyar nyelvben a félhangzók: *j*, *w*, *γ*

Hiátus(törvény)

III. Hiátustörvény

A hiátus megszüntetésének módjai Papp István hangtana szerint:

2. A *h* megőrzése: *mé* 'méh', de *méhes* (ezt nemes egyszerűséggel minősítsük Papp I. részéről hangtani – khm – „félreértésnek”! A *ló* ~ *lovak* esetében sem beszélünk hiátustöltésről.)
3. Magánhangzó-kivetés (elízió): *tinórú* (< *tinóorrú*), *jóccakát* (< *jó éjszakát*); esetei:
  - rövid mgh kivetése (*leány* > *lány*, *miért* > *mért*)
  - *-i* végű helynevek + *-i* képző (*Helsinki+i* > *helsinki*, *Apáti+i* > *apáti*, *Piski+i* > *piski*)
  - *-a/-e* személyrag végű helynevek + *-i* képző (*Nyíregyháza+i* > *nyíregyházi*)
  - összetétel határán (*szinte úgy* > *szintügy*, *tudniillik* > *tudnillik*, *gazdaasszony* > *gazdasszony*)

Hiátus Markó Alexandra szerint:

III. Hiátustörvény

A hiátus megszüntetésének három módja van:

1. az első vagy a második magánhangzó törlődése
(*barna + ít > barnít, laza + ul > lazul, kocsi + on > kocsin*);
2. az egyik magánhangzó félmagánhangzóvá alakulása
(pl. *kaleidoszkóp > kalejdoszkóp*);
3. hiátustöltés (pl. *női > nőji*)

A további, ritkább esetekben (pl. *fáraó, csataordítás*) a hiátus, azaz a magánhangzó-kapcsolat megjelenik a kiejtésben

Hiátus Markó Alexandra szerint:

III. Hiátustörvény

„A hiátustöltő *j* az elménkben ugyanúgy reprezentálódik, mint a *hajó* vagy a *hely* [j]-je, erre utal az a tény, hogy az első osztályos gyermekek, amikor a szavak szegmentumokra bontását gyakorolják az olvasást előkészítő szakaszban, a [j]-t önálló elemként szegmentálják (...). (Az további tanulási folyamat eredménye, hogy a helyesírási szabályokból következően nem írjuk le a *dió*, a *múmia* vagy a *síel* [j]-jét.)”

Hiátus Markó Alexandra szerint:

III. Hiátustörvény

„Azonos magánhangzók kapcsolódásakor egy hosszú magánhangzó ejtésében összevonódhat a két szegmentum, pl. *teendő* [tɛ:ndø:], hozzáállás [hoz:a:l:a:ʃ]. Azonos magánhangzók találkozásakor – és minden olyan esetben, amikor a beszélő arra törekszik, hogy a kapcsolódó magánhangzók minőségét a lehető legjobban tükröztesse a kiejtésében – az is viszonylag gyakori jelenség, hogy a magánhangzók határát irregulárisba váltó zönge vagy gégezárhang jelöli, pl. *aláás* [ola:ʔa:ʃ], *betűejtés* [bɛty:ʔejte:ʃ]. A fenti jelenségek szóhatáron is megfigyelhetők. Hiátustöltés megvalósulhat az ejtésben szorosabban összekapcsolódó szavak határán is, pl. *Mi[j]az?*, illetve gyakori magánhangzóra végződő szó és határozott névelő egymásra következők esetében, pl. *kiegészíti[j]a.*”

Magánhangzó-jelenségek Kassai Ilona hangtanában

Részben az eddig tárgyalt jelenségek, részben továbbiak:

I. A szóalak egészét érintő fonotaktikai jelenségek

1. Magánhangzó-harmónia

2. Magánhangzó-kiesés

*bokor ~ bokrot, szerelem ~ szerelmet,
képez ~ képződik, lélegez ~ lélegzet*

II. Koartikulációs módosulások

Kassai Ilona hangtanában

II. Koartikulációs módosulások

1. Rövidülés (főleg felső nyelvállású mgh.):

háboru, hüvös, javítás

2. Nyúlás (főként középső nyelvállású mgh.):

pósta, kőrut, kórmány

3. Hangkivetés (elízió): *tízzzer* 'tízezer', *adde*

'add ide'; *hálistennek, gazdasszony, helsinki*

2. Hangbetoldás (epentézis): *kínərím,*

hangəkazetta